
هم اندیشی

شروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

میزگرد مجازی گفتگوی هم‌اندیشی
 «راهکارهای تحقق جنبش نرم‌افزاری و تولید علم از
 منظر اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها»

«تهیه و تنظیم: مرکز هم‌اندیشی استادان و نخبگان دانشگاهی»

اعضای شرکت‌کننده:

- ۱- حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر عمید زنجانی
 - ۲- حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر محمدرضا امام جزایری
 - ۳- دکتر علی شریعتمداری
- در جهان بینی ما، علم از دین می‌جوشد و بهترین مشوق علم، دین است. دینی که ما می‌شناسیم، جهان بینی که ما از قرآن می‌گیریم، تصویری که ما از آفرینش و از انسان و از ماوراء الطبیعه و از توحید و از مشیت الهی و از تقدیر و قضا و قدر داریم، با علم سازگار است لذا تولید‌کننده و تشویق‌کننده علم است.
- از بیانات مقام معظم رهبری «مدظلمه العالی»

مقدمه

ایده‌ی جنبش نرم‌افزاری یا نهضت تولید علم، ایده‌ای بس عمیق بوده، لذا ضروری است تا راه‌کارهایی اجرایی و عملی توسط خبرگان و اهل علم حوزه و دانشگاه برای تحقق آن تبیین شود. مرکز هم‌اندیشی استادان و

نخبگان دانشگاهی در این راستا گام‌هایی هر چند جزئی برداشته است که از میان آنها می‌توان به طرح گفتگوی هم‌اندیشی با استادان حوزه و دانشگاه اشاره نمود که در آن به طرح و بررسی مسائل مهمی که دغدغه اصلی علماء و فضیای کشور است پرداخته‌اند و از آنان خواسته شده تا نقطه نظرات خود را در این موارد بیان نمایند.

از آن جا که جنبش نرم‌افزاری شامل آموزش، پژوهش و مسائل مرتبط با این دو حوزه نیز می‌شود، در این میزگرد مجازی به این موارد نیز پرداخته شده است. لازم به ذکر است که مصاحبه‌ها به صورت جداگانه تهیه شده و سپس بدین صورت تدوین گردیده است.

سؤال اول: با توجه به جایگاه بنیادی پژوهش علمی و نقش اساسی پژوهش در رسیدن به توسعه پایدار نظر حضرت‌عالی به عنوان کارشناس علمی، در خصوص چالش‌های پژوهش چیست؟

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر عمید زنجانی:

یک عنوان مطلوب و مثبت مورد استقبال است چه در خارج و در داخل. مسأله پژوهش یک مسأله شناخته شده است. منتهی هر کس از پژوهش برداشت خاصی دارد. بالاخره تولید و پیشرفت علم و حتی پیشرفت فناوری و تکنولوژی، نیاز به پژوهش دارد. اینکه پژوهش چیست، یا روش‌های مؤثر و مفید پژوهش چیست؟ نظر زیادی است. بسیاری مسأله را ساده تلقی می‌کنند و هر نوع آموختن را، پژوهش می‌دانند و هر نوع فعالیت علمی را همین طور.

اگر ما بخواهیم، پژوهش را برای این که بهتر ارزیابی کنیم، طبقه‌بندی و

دسته‌بندی کنیم، در حقیقت پژوهش دو مرحله دارد. مرحله اول عبارت است از تجزیه و تحلیل داده‌ها و آموزه‌های علمی در هر رشته‌ای آنچه که علم بدان نقطه رسیده است و بالاخره اطلاعات تحلیل و تجزیه شود، اگر نیاز به توضیح و شرح دارد، و یا نقد شود و اگر شرح می‌خواهد به آن پرداخته شود. این پردازش اطلاعات موجود، یک مرحله تحقیق است اما مرحله دوم که مرحله عالی‌تر تحقیق است که بعد از آن که شخص با نظریات آشنا شد و داده‌ها را می‌تواند تجزیه و تحلیل کند در این جا او خلا علمی را پیدا کرده و حالا به برطرف کردن آن می‌پردازد و برعلم چیزی بیفزاید، حرکت علمی را پیشتر برود، مبدأ و مقصد علم قبل از پژوهش دو نقطه است که بعد از پژوهش این نقاط تغییر پیدا کنند، یعنی به جای بالاتر و بهتر برسد اینکه در مورد رساله‌های علمی دانشجویان ما دو هدف را تأکید داریم همواره و آن یکی گفتن مطلب ناگفته است و یا اینکه یک خلایی را که در علم وجود دارد پرکنند. این یک شعار خوبی است تحقیق را در اصطلاح حوزوی با تحقیق در اصطلاح دانشگاهی متفاوت است. در حوزه فعالیت‌های پژوهشی دانشگاهی، به هر دو مرحله ذکر شده در قسمت قبلی حرفم، تحقیق گفته می‌شود که می‌توانیم مرحله اول را بگوییم (تألیف) و مرحله دوم را (تصنیف) بگوییم. پس (به سخن دیگر) در اصطلاح دانشگاه هم تألیف و هم تصنیف تحقیق تلقی می‌شود. در حوزه‌ها فقط بخش تصنیف، تحقیق تلقی می‌شود و اینکه کسی نظریات را بداند و مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد به این شخص محقق گفته نمی‌شود. کتاب در حوزه‌ها، وقتی جای خود را باز می‌کند که تنها به نقل قول احوال اکتفا نشود. به تحلیل اکتفا نشود، بلکه در آن تصنیف باشد و مطلب جدید باشد و نوعی نوآوری در آن دیده شود. نظر من

این که دانشگاه‌ها در عین این که مرحله نخستین تحقیق را مورد توجه قرار می‌دهند و حقیقتاً هم مورد اهمیت است ولی توجهات باید معطوف به قسمت دوم یا همان (تصنیف) شود و بالاخره نوآوری و تولید علم باید باشد.

حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید محمدرضا امام جزایری:

خوب پژوهش یعنی کسب معلوماتی که در لابلای مطالب علمی و منابع علمی وجود دارد و همچنین به روز کردن مسائلی که در گذشته علما دید خاصی داشتند و امروزه تغییرات و تفاوت‌های زمانی و اتفاقاتی که افتاده است و لازم است علما کنکاش کنند و دست به تطبیق بزنند. در کنار استدلال کردن چون بعضی‌ها تحقیقاتی می‌کنند که خیلی قوت ندارد، مثلاً یکی می‌آید دیگران را تخطئه می‌کند و حرف‌ها و نتایج کارهای علمی و پژوهشی آنها را زیر سؤال می‌برد و حرف‌های خودش را صد در صد درست قلمداد می‌کند خوب این یک چیز نامطلوب در پژوهش است و خیلی مضر است چون حداقل ذهن دانشجو و دیگران و مردم را مشوش می‌کند. مطلب دیگر که به نظرم زمان ما برای مردم و شنوندگان و خوانندگان خیلی چشم پرکن است یا گوش پرکن است، اسم یک پروفیسور غربی یا شرقی که با اسلام ارتباطی نداشته‌اند را دائم مطرح کنیم، خیلی مورد توجه قرار می‌گیرد ولی اگر مثلاً صحبت از خواجه نصیرالدین طوسی یا فلان دانشمند اسلامی، را مطرح کنیم، خیلی مورد توجه قرار نمی‌گیرد که این نگاه، نگاه خطرناکی است برای علم و پژوهش. البته من نمی‌گویم که علم نباشد ولی حداقل تطبیق با اسلام هم باشد. از دیگر اموری که باید در عرصه علم و پژوهش مورد توجه باشد، دقت نظر و عدم داشتن عجله برای اظهار نظرهای

خودمان است. باید بیندیشد و تفکر بیشتر کند و حداقل با بزرگان آن علم هم در این مورد مشاوره کند و نظرات آنان را بگیرد. اینها در پژوهش لازم است. پژوهشگر نباید علمش را محدود به یک جا، یک سو کند، از تمام اطلاعات که امروزه از طریق اینترنت و امثال آن برای فرد میسر شده، پژوهشگر باید بهره‌برداری کند و ترس و وا همه از پژوهش هم نداشته باشد، یک محقق اگر بترسد کارش به نتیجه نمی‌رسد. الان بعضی‌ها خیلی در عرصه تحقیق و پژوهش موفق نیستند.

الان ما در کشور پژوهشگرهای خوبی داریم، به دلیل اشتغالات مختلف، مانع می‌شود که نتوانند به نتیجه برسند، در گذشته علما و دانشمندانی که این همه آثار از آنها باقی مانده نه این امکانات را داشتند و نه منع فعلی آن موقع حاکم بود، چرا که فقر و نداری حاکم بود. برای بدست آوردن کتاب و اطلاعات از شهری به شهر دیگر مسافرت می‌کردند و مثل حالا امکانات اینترنت و کامپیوتر و تایپ و کتابخانه‌های بزرگ و... نبود، با این همه هر عالمی آثار مهمی از خود به جای گذاشته است و زمان ما طوری شده که متأسفانه افراد مثل گذشته نمی‌توانند باشند، محقق می‌گوید اگر خودم هم کمبود را تحمل کنم، خانواده‌ام نمی‌توانند، متأسفانه نگرش‌ها و نگاه‌ها تغییر کرده است که تغییر این نگرش‌ها آسان هم نیست و یا حداقل باید امکاناتی برای پژوهشگر فراهم آید.

جناب آقای دکتر علی شریعتمداری:

اولاً که باید توجه داشت کسی می‌تواند پژوهش در رشته‌ای انجام دهد که در آن رشته تخصص داشته باشد یعنی آن بحث از پژوهش به عنوان یک

امر اصیل انجام می‌گیرد کسی می‌تواند مسأله‌ای را برای پژوهش انتخاب کند که در آن رشته تخصص داشته باشد. متأسفانه تصور غلطی از تحقیق در جامعه ما رواج دارد خیال می‌کنند که جمع‌آوری اطلاعات، نظرخواهی‌ها، با استفاده از تحقیق الان یک مشکلی هست برای ارزیابی مجلات بعضی از داوران خیال می‌کنند که اگر یک مجله‌ای ۴ تا جدول آماری داشته باشد جنبه تحقیقی دارد و اگر نداشته باشد جنبه تحقیقی ندارد در صورتی که آمار وسیله‌ای است در جریان تحقیق، تحقیق اعم از اینکه نظری باشد یا مثلاً مربوط به استنباط دانشمندان یا دانشجویان، استادان که جنبه نظرخواهی دارد بعد معلم سعی می‌کند از جمع انظار یک نکته‌ای را بیرون بکشد اولاً باید دید که مراحل تحقیق کدام است، الان متأسفانه کتاب‌های خوب در روش تحقیق نداریم که در مسأله تحقیق یک تحقیق بنیادی باید توجه داشت که الان جامعه ما نیاز دارد به تحقیق بنیادی یعنی تئوری ساز در علوم طبیعی، در علوم انسانی، در جامعه‌شناسی، فیزیک در روانشناسی و همان طور که گفتیم که تحقیق به صورت جمع‌آوری اطلاعات و نظرخواهی درآمده است و آن طور که باید و شاید مؤثر نیست. کاری که اساساً الان انجام دادیم دگرگونی در شیوه آموزش و می‌گوییم که همان کاری را که دانشمندان در رشته‌های مختلف علمی انجام می‌دهند از ابتدا تا انتها، ما این کار دانشمند را بکنیم شیوه آموزش، یعنی آنچه را که دانشمند در تدوین نظریات علمی انجام می‌دهد، آن را بررسی کنیم که ببینیم از کجا شروع کرده چه مرحله‌ای را طی کرده است و می‌آییم آموزش را بر اساس این الگو ترتیب می‌دهیم و از این طریق آموزش و روش تحقیق یکسان می‌شود، یعنی شیوه آموزش می‌شود همان شیوه تحقیق و من فکر می‌کنم که با اجرای این شیوه، این یک

قدم در راه ارتقای سطح علمی مملکت قدم برداریم که البته این شیوه باید در همه مراحل آموزشی از ابتدایی تا آخر باید به معلمین و مربیان آموزش داده شود تا ما به این اهداف برسیم.

سؤال دوم: با توجه به بیانات مقام معظم رهبری در رابطه با تولید علم و به طور کلی جنبش نرم‌افزاری، نظر شما در راستای تحقق این جنبش چیست؟
حجت الاسلام والمسلمین دکتر عمید زنجانی:

در تعبیرات مقام معظم رهبری هم، اصطلاح جنبش نرم‌افزاری که دیده می‌شود که ظاهراً منظور ایشان همان مرحله دوم است، بدین معنی که اگر مرحله اول به عنوان مرحله گذر به مرحله دوم باشد، می‌تواند سودمند باشد ولی اگر مرحله اول هدف باشد، و محقق در همان مرحله بماند، من فکر نمی‌کنم که دانشگاه‌ها به مفهوم تولید علم و جنبش نرم‌افزاری پی برده باشند.

حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید محمدرضا امام جزایری:

به نظر می‌رسد که نظر رهبری این است که امکاناتی که الان به وجود آمده است تا علما و دانشمندان بتوانند به راحتی دسترسی به علوم مختلف سطح دنیا داشته باشند و به تولید علم برسند، در سطح دانشگاه‌ها و مراکز علمی و بالاخص رشته‌های علوم انسانی. بالاخره باید تحول خصوصاً در این بعد زده شود. الان ببینید که مقالات و کتاب‌هایی که در دنیا و برخی کشورهای دنیا تولید می‌شود، ما خیلی نسبت به آنها عقب هستیم. مقام رهبری دلشان برای کار علمی می‌تهد و ما داریم امکانات (بالقوه) آن را، واقعاً در کشور ما، با منابع و امکانات بالقوه‌ای که در اختیار ما است این امر باید صورت بگیرد در مکتب ما، سخت‌افزار کافی وجود دارد ولی نرم‌افزار آن را

که ما باید ایجاد کنیم نداریم و کاری نمی‌شود و ایشان نظرشان این است که (علما و دانشمندان) بیایند ایده بدهند و منابعی را که هست با اسلام تطبیق بدهیم و این‌ها را در اختیار بگذاریم. باید دانشمندان کار کنند و طرز تفکر اسلامی را دیگران بیایند از ما بگیرند، البته الان هم هست ولی به آن صورت مطرح نیست.

به هر حال چرا به این امر اهتمام جدی نشده است دلایلی و علل دارد مثلاً اشتغالات محققین و علما به کارهایی غیر از کارهای علمی و مانند آن. جناب آقای دکتر علی شریعتمداری:

البته آنچه را که رهبری فرمودند بحث تولید علم بود. این تولید علم توسط افرادی صورت می‌گیرد که دارای تخصص کافی هستند در آن رشته خودشان که هر چه هست والا بدون تخصص لازم در رشته‌های خاص ما اصولاً به تولید علم نمی‌توانیم برسیم. ثانیاً باید با روش تحقیق یعنی همان روشی که دانشمندان در تدوین مباحث علمی انجام می‌دهند آشنا شد، و بعد همانطور که گفتم در مراکز آموزشی باید شیوه تحقیق و شیوه آموزش یکی بشود و بعد استادان در سطح دانشگاه‌ها حتی در دوره‌های لیسانس، با آشنایی به روش تحقیق و کسب تخصص بتوانند با ارائه نظرات علمی به تولید علم پردازند البته استفاده از فناوری‌های جدید مثل کامپیوتر و اینترنت فقط یک ابزار تحقیق است چیز دیگر چون برخی خیال می‌کنند که آشنایی با کامپیوتر و استفاده از اینترنت کافی برای تحقیق است، این درست نیست البته کامپیوتر و اینترنت نقش مهمی در دستیابی سریع به اطلاعات است ولی به هر حال باید این اطلاعات توسط دانشمند پردازش شود تا به نظریه علمی برسیم.